M. T. B. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. Ref. / Ser. 638

Title: Shodāśka yogadhyaya

638

षोडशीयोगाध्याय from संज्ञातंत्र

Shodasha Yogādhyāya from		Title
Sangna Tantra		Author
by Vishwanātha Daivagna		Editor
		Year, Vols.
		Publisher
638		Remarks

यो॰ ॥
॥१॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ अथ षोडशयोगाव्याख्यायंते ॥ तत्र इक्कबालादीनां षोडशयोगानां नामानि श्लोकै-
रुच्यते नाह ॥ ॥ आगिक्कवालोऽपर इंदुवारस्तथेत्थशालोऽपरईसराफः ॥ नक्तं ततस्स्याद्यमयामणऊकंबू-
लोतो गैरिकंबूलमुक्तं ॥ १ ॥ खल्लासरं रद्दमथो दुफालिकुत्थं च दुत्थोत्थदिवीर नाम तंबीरकुत्थौ दुरफश्च यो-
गाः स्युः षोडशैषां कथयामि लक्ष्म ॥ १६ ॥ अथ नामयोग इक्कवालः ॥ १ ॥ ॥ अपर इंदुवारः ॥ २ तथा इ-
त्थशालः ॥ ३ ॥ अपरं ईसराफः ॥ ४ ततः नक्तं स्यात् ५ ॥ यमया ६ मणऊ ७ कंबूलं ८ गैरिकंबूलं ९ ख-
ल्लासरं १० रद्द ११ अथो दुफालिकुत्थं च ॥ १२ ॥ दुत्थोत्थदविरं ॥ १३ ॥ तंबीरः ॥ १४ कुत्थः ॥ १५ दुरफः ॥ १६ ॥ एते
षोडशयोगाः स्युः ॥ एषामिक्कबालादीनां लक्षणं कथयामि ॥ ॥ अथेक्कबालेंदुवारयोर्योगयो-
र्लक्षणमाह ॥ चेत्कंटके पणफरे च खगाः समस्ताः स्यादिक्कवाल इति राज्यसुखाप्तिहेतुः ॥ आपोक्लिमे
यदि खगाः सकलेंदुवारा नस्याच्छुभः क्वचन ताजिकशास्त्रगीतः ॥ १७ ॥ लग्नचतुर्थसप्तमदशमस्था-
नानां कंटकसंज्ञा उक्ता केंद्रकंटकचतुष्टय इति पर्यायाः तदनंतरं द्वितीयपंचमाष्टमैकादशानां स्था-
नानां पणफरसंज्ञा उक्ता ॥ तदनंतरं तृतीयषष्ठनवमद्वादशस्थानानामापोक्लिमसंज्ञा उक्ताः ॥१॥
चेत्समस्ताः सर्वग्रहाः केंद्रे पणफरे च स्युस्तदास इक्कवालो नाम योगः स्यात् स इक्कवालयोगो
राज्यसुखयोगाप्तिर्लक्षितः स्यात् हेतुः तस्य शुभप्रद इत्यर्थः ॥ अथ आपोक्लिमे यदि सर्वे खगाः स्यु-

स्तदेंदुवारनामकस्ताजिकशास्त्रे गीतः कथितो योगः स्यात् ॥ खिल इति निश्चयेन स योगः ॥ क्वाचनकुत्रापि वर्षमान-
प्रवेशादौ शुभो न स्यात् ॥ अथ मुथशीलयोगस्य लक्षणमाह ॥ शीघ्रोऽल्पभागैर्बहुभागमंदग्रस्थो निजं तेज उपादधि-
त्स्यादित्थशालोऽयमथो विलिप्ताधिक्याद्धीनोऽपरि सरीफ मे तत्र ॥ एतयोर्द्वयोर्ग्रहयोर्मुथशीलविचारः क्रियते त-
योर्मध्ये यस्याधिका गतिः स शीघ्रगतिग्रहः द्वितीयः मंदगतिग्रहः शीघ्रः शीघ्रगतिग्रहः अल्पभागैः स्वल्पांशैर्युक्त
लक्षितो भवति घनाल्पयांतो भागा अंशा यस्य सो घनभागस्तादृशो बहुंशे मंदे मंदगतिग्रहे अग्रेसति एतदुक्तं भवति
शीघ्रगतिग्रहस्य भागापेक्षया मंदगतिग्रहस्याधिका भागाः भवंति तदा चेच्छीघ्रगतिग्रहः निजं स्वीयं तेजः
सामर्थ्यं ॥ मंदगतिग्रहाय उपादधित दद्यात् तदर्थ्यामित्थशालाख्यो योगः स्यात् अस्यैव नामांतरं मुथशीलमि-
ति शीघ्रगतिग्रहः क्षिप्रग्रहः दीप्तांशांतगतांतरभागैरधिके मंदे मुथशीलयोरिति पर्ययश्चेत्सितोऽर्थः ॥ अथ मुथ-
शिलयोगमाह ॥ यदि शीघ्रगतिग्रहः मंदगतिग्रहात् विलिप्ता एव विलिप्तामात्रं न्यूनोऽथवा लिप्तार्द्धहीनः त्रिंशद्विकला
न्यूनोऽपि भवेत्तदा राजन् मुथशीलस्य पूर्णं विंशतिविंशोपकात्मकं जातं स्यात् ॥ तदा वयोर्विलिप्तावयवेमतुल्यता भ-
वति तदा पूर्णं मुथशिलमित्यर्थः सिद्धं ॥ अथ द्वितीय मुथशीलक्षणमाह ॥ शीघ्रो यदांशांतजवस्थितः सन्मंदोऽन्य-
त्रस्थे निदधाति तेजः स्याद्दिस्थशालोऽयमथैवरद्दांश कोर्द्धमंशैरिह मंदग्रहे ॥ १९ ॥ तदा भविष्यगणनीयमित्थ-
शालं त्रिधैवं मुथशीलमाहुः ॥ यदा शीघ्रः शीघ्रगतिग्रहः भांसजवस्थितः राशेरंतिमांशो त्रिंशन्नेमें स्थितः सन्मं-
दमंदगतिग्रहे अन्यत्रस्थे अग्रिमः शोसति शीघ्रग्रहस्य दीप्तांशावधि तदा शीघ्रगतिग्रहः मंदगतिग्रहाय ते-

जोरनिदधाति॥ अयं ह्रस्वमुथशिलो योगः स्यात्॥ अथ भविष्यन्मुथशिलयोगमुच्यते॥ अथैत्थशालः शीघ्रगतिग्रहः स्वराशौ
शौ स्थः अंशैर्न्यूनः मंदगतिग्रहात पृष्ठे स्थितः स भूमं गति यदा निजं तेजो दातुं कामो भवति तदा ह्रस्वमुथशि
लं मुथशिलयोगो भविष्यति ग्रहो भविष्यति गणनायां ज्ञेयं॥ एवं त्रिधा त्रिप्रकारं मुथशिलमाहुः॥ अथ मुथशिलयो
गेनां फलमाह॥ लग्नेशकार्याधिपयोर्यथैवयोगस्तथा कार्यमुशंतिसंतः॥२॥ लग्नेशः लग्नस्वामी पृच्छकस्य प्र
श्नः क्रियते॥ तद्भावस्वामि कार्याधिपः अनयोर्यथा मुथशिलयोगस्तथा संतः अतिशिष्टाः कार्यमुशंति॥ तद्य
थावे नत्विद्वागत प्रश्नः हेतः मम पुत्र स्त्री राज्य लाभादि सुखं भविष्यति। नवेति तत्र लग्नस्वामी प्रश्नकर्ता
ज्ञेयस्तत्तद्भावाधीशश्च कार्यस्वामी इति तत्र पुत्रप्राप्तिश्चिंता पंचमः॥ भावात स्त्रीप्राप्तिश्चिंता सप्तमभावात॥२
राज्यप्राप्तिश्चिंता दशमभावात् लाभश्चिंता एकादशभावात एवं सर्वत्र ज्ञेयं तत्र लग्नेशस्य राज्याधिपेनेष्ट
कार्यभावेशस्य च मुथशिलयोगो यथा यथा भवति तथा तथा तद्भावप्राप्तिर्वक्तव्या तयोर्वर्तमानो मुथशिल
योगश्चेत्तदा तद्भावसंबंधिसुखमिदानीं वर्तत इति वाच्यं यदि तयोः पूर्णो मुथशिलयोगस्तदा तद्भावसौ
ख्यमग्रे भविष्यतीति वाच्यं अथ दृष्टिविचारमाह॥ लग्नेशकार्याधिपतीत्थशालाय परस्परस्मिन् यदि
सौम्यदृष्टे तदा बलाबलं कथयंति योगविशेषतः॥ स्नेहदृष्टि यदि तदा प्राक्तु मुथशिलयोगवशायं मु
हृष्ट फलं कथयंति तत्रापि संतः अतिशिष्टाः स्नेहदृष्ट्या स्नेहदृष्ट्या विशेषतः सबलं इत्याहुः॥ अ
थान्यमपि फलविचारमाह॥ ॥ स्वद्वादिस्थानगतः शुभैस्त्वे दृष्टेतरैर्हितो न्भविता यथास्थि तदा शु

प्रागत्त वक्रभुत्तरां अग्रे भविष्यत्यथवर्ततेन्च॥२२॥ लग्नाधीशः कार्याधीशश्च स्वद्वादिषु स्वगृहस्थो वा
स्वहद्दा स्वद्रेष्काणशिवर्गस्वमुसल्लहेषु॥ अथवा मस्थानस्थुमग्रह स्थाने शुगतो विद्यमानः सन् शुभैः
शुभग्रहैर्युतेर्दृष्टेन्वेद्भवततदा प्राकृ सर्वं शुभं शुभफलं पूर्णमनवं जातमिति वक्तव्यं॥ यदा लग्नप
याधीशौ स्वद्वादिसत्स्थानगौ शुभैर्युतौ दृष्टौ चेद्विद्वितारौ तदा शुभमग्रे भविष्यतीति वाच्यं यदा लग्न
कार्याधीशौ स्वद्वादिसत्स्थानगौ चेद्भवतस्तदा शुभमग्रमिदानीं वर्तत एवेति वक्तव्यं॥ अथाशुभफलमाह
व्यस्तमस्माद्विपरीतभावे स्थितौ निष्टग्रहप्रपन्नः॥ अशुभंप्रागशुभं त्विदानीं स्थिया उक्रमेण चभा
विवाच्यं॥२३॥ अस्मात्स्वद्वादिसत्स्थानगत इति॥ सर्वोक्ताद्यथाद्वि परीतभावे दुष्टस्थाने स्थिति स स्था
नगत इति व्यत्यस्तमन्यथा ज्ञेयं॥ तद्यथा॥ स लग्नाधीशः कार्याधीशो वा स्वशत्रुक्षेत्रे गतः स्वनीचगृह
गतो वा स्वशत्रु हद्दादिस्वशुभेषु या पग्रहस्थानेषु वागतः सन् पापग्रहैर्युतदृष्टो वा चेद्भवत्तदा प्राकृस
र्वमेवाशुभं भवत यदा लग्नाधीशः कार्याधीशो वा दुष्टस्थानगतः सन् पापग्रहैर्युतो दृष्टो वा चेद्भ
वत्तदेदानीमनिष्टं वर्तत एवेति वाच्यं॥ ॥ अथ तृतीयमुथशिलयोगफलविशेषविचारमाह॥ ॥
अथेत्थ यदा लग्नाधीशः कार्याधीशो वा इष्टहितः॥ मित्रराशौ स्वस्वनाथादनिष्टग्रहं शत्रुग्रहं प्रपन्नः प्रा
सः तदा प्राकृ सर्वं शुभं तत्शुभफलं अतृत्जातमिति वक्तव्यं इदानीं अशुभं फलं वर्तत इति वाच्यं स्थिया उक्र
मेन तद्यथा लग्नाधीशः कार्याधीशो वा मित्रगृहे वर्तते अग्रे शत्रुगृहं प्रतीयास्यति तदा अशुभफलं

स्मितिवाच्यमग्रे नविष्मृतिती वाच्यं॥ ॥अथेसराफयोगस्य लक्षणमाह॥ ॥शीघ्रो यदा मंदगतेरथैव मुथ्थं शान्
त्येति तदेसराफः कार्यद्वयो मुसरिफे खलोत्थे सौम्येन दृष्टेन च ... न चिंत्यो॥ ॥२४॥ ॥यदा मंदगत मंदगती
ग्रहस्यैकमथ्यशं शीघ्रः शीघ्रगतिग्रहो ऽत्येति॥ अतिक्रम्य अग्र गच्छति तदा ईसराफः॥ इसराफाख्यो योगः
स्यात् अपरः पर्यायो मुसरीफाख्या इति खलोत्थे शीघ्रगती मंदगति ग्रहयोः पापयोः संबंधेन जाते मुसरी
फयोगे सति कार्यद्वयो वांछित तत्कार्यस्य नाशः स्यात्तस्मिन्नि साफयोगे सौम्ये शुभग्रहे तत्पन्नो कार्यद्वयोन ना
स्ति॥ इदं फलं दृष्टिद्वाजयमतेन चिंत्यं ज्ञेयं॥ ॥अथ नक्तयोगस्य लक्षणमाह॥ ॥लग्नेशकार्याधिपयोन दृष्टि
र्मिथोथ तन्मध्यगतोपि शीघ्रः॥ आदाय तेजो यदि दृष्टसंस्थान्न्यसेदथोथ तन्मध्यगतोपि शीघ्रं॥ ॥आदाय तेजो
यदि दृष्टसंस्थान्न्यस्येद्यथा मन्नरहि नक्तमेतत्॥ ॥२५॥ ॥लग्नेशः लग्नेशः लग्नस्वामी कार्याधिपः कार्यस्वामिनौ अ
नयोर्मिथः परस्परं दृष्टिर्न नास्ति चेत्॥ अथ तन्मध्यगतोपि शीघ्रः यदि तयोर्लग्नाधीशकार्याधीशयोर्मध्ये यः
कश्चित् शीघ्रग्रहो भवति तादृशो मध्यवर्त्ती दृष्टेसंस्थात् शीघ्रग्रहात्तेजः आदाय गृहीत्वाऽन्यत्रान्यस्मिन्मंदग
ति ग्रहे न्यस्येत्तत्रार्पयति॥ एतन्नक्तं नक्तनामको योगः स्यात्॥ अथास्य नक्तयोगस्योदाहरणमाह॥ ॥कन्यालग्ने
तत्कुररस्ति कन्यास्वामि बुधः सिंहगतो दशांशैः सूर्यांशके देवगुरुः कलत्रे दृष्टिस्तयोर्नास्ति मिथोऽथचंद्रः॥ ॥२६॥
चापे वबे चो नयं दशममूर्त्तिः शीघ्रोऽष्टनागे रथवा नवांशैः आदाय तेजो बुधतो द्वितीयजीवाय दत्ते नः प
रतः स्त्रियासक्तः॥२७॥ ॥केनचिद्दृष्टा यस्मिन्समये आगमस्य छायाप्रश्नः कृतः मम स्त्रीप्राप्तिर्न

ख्यिष्यति न वेति तस्मिन्समये तत्कुंडलीं कन्यास्ति तस्य स्वामि बुधः सिंहगतः सिंहराशौ द्वादशस्था
ने दशांशैः दशाभिरंशैः १० परिमितो दृष्टः तथा देवगुरुर्बृहस्पतिः सूर्यांशके द्वादशभिरंशैः रूपल
क्षितः कलत्रे सप्तमस्थाने स्थितः तयोर्बुधजीवयोर्मिथः परस्परं षडष्टस्थाने स्थितत्वात् दृष्टिर्नास्ति
व॥ अथ चंद्रः शीघ्रः शीघ्रगतिर्ग्रहः तयोर्बुधजीवयोर्मध्यगतः सन् चापे धनुराशौ अथवा वर्षराशौ
वस्ति विदशः तनये दशममूर्तिः तनयो बुधजीवाभ्यां दशमूर्तिः स्वरूपं यस्य बुधजीवदृष्टः पुनः शीघ्र
ः अष्टनागे रथवा नवांशैरेकादशभिरंशैः रूपलक्षितं एतादृशः चंद्रः बुधतस्तेजः सामर्थ्यमादा
य गृहीत्वा जीवाय गुरवे ददौ ददाति तस्मात् लग्नस्वामिनो बुधस्य तेजोऽपहारात्स्वाप्रश्नेन स्त्रीप्राप्तिर्न
भवति॥ ततो विवक्षितं कुतः तृतीये न मध्यस्थेन चंद्रेण तेजसोऽपहारात्तस्मात् तृतीयमध्यस्थप्रश्नेन स्त्रियाः
प्राप्तिर्वक्तव्या॥ अथ यमयायोगलक्षणमाह॥ ॥अंतःस्थितो मंदगतिस्तु पश्येत् तांशकैर्द्विविधः शीघ्रगतस्तु

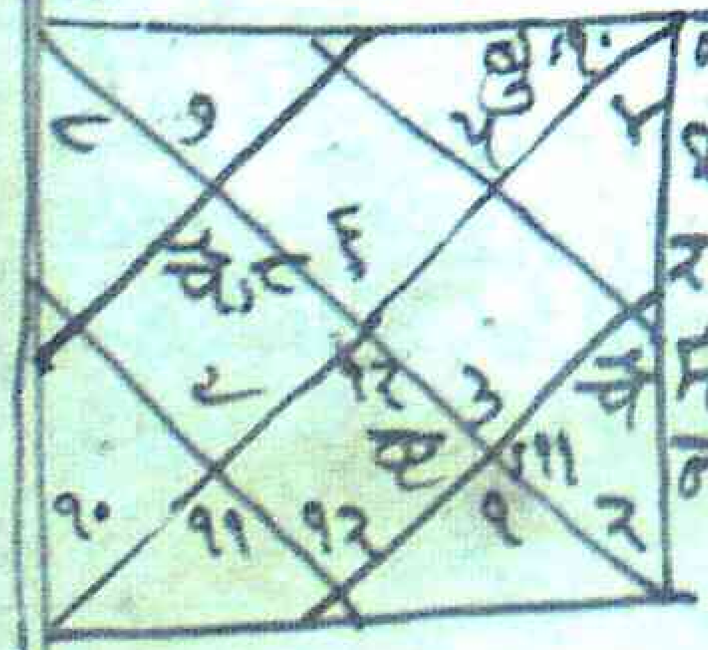

नीत्वा महत्त्वं यच्छति मंदगाय॥ कार्यस्य सिद्धिर्यमयात्र दृष्टः॥ ॥२८॥ लग्नाधीशकार्याधी
शौ परस्परं न पश्यतः अनयोर्लग्नाधीशकार्याधीशयोरंतः २ स्थितो मध्ये वर्त्तमानो मंद
राशिग्रहः स्वीतांशकैः रूयात्वा द्वौ लग्नाधीशकार्याधीशौ स्थानदृशा पश्येत॥ अथ स
मंदगामी ग्रहः॥ शीघ्रतः लग्नाधीशकार्याधीशयोर्मध्यगः शीघ्रगतिग्रहस्तस्मात् महत्त्वं तेजो
नीत्वा गृहीत्वा मंदगाय मंदगतिग्रहाय यच्छति दत्ते पदार्थयोर्मध्ये यो मंदगतिग्रहस्तस्मै

अयछतिरहतिस्यमयास्वोयोगःवांछितकार्यस्य सिध्यैप्रदिष्टः कथितः॥ ॥अथास्यमुसयायोगस्योदा
हरणमाह॥ राजाप्तिप्रिच्छा उजलग्ननाथो मेषेस्थितस्त्वच छलवे वृषस्थाः चंद्रोरस्यांशैर्यदिराज्यनाथोहा
स्तयोनास्तिगुरुस्तमंद;॥२८॥ दिगंशकः कर्कगतस्तपश्यन्तोमहोदीसुलवेः सचान्द्रेदहोरसितायोति
पदस्यलाभोमास्येनजावीतिविमश्यवाच्यं॥ ॥२०॥ ॥ममराज्यप्राप्तिर्भविष्यतिनवेतिपृच्छायांप्रश्नेलग्नं
तुलातस्यनाथःस्वामिस्थितःशुक्रः मेषेसप्तमस्थानगतोऽष्टलवेरूपलक्षितोऽस्तितथाराज्यनाथःराज्यभवनं
दशमंतस्यनाथःचंद्रोरस्यांशैःषड्भिःरूपलक्षितःसन्वृषस्थोऽष्टमस्थानगतोभवतितयोर्लग्नाधीश
राज्यनाथयोः॥ परस्परंद्विद्वादशस्थानस्थितत्वाद्दृष्टिर्नास्त्येव॥ गुरुस्त्वत्रातिमंदोमंदगतिर्गुरुःदिगंश
कोदशभिरंशैःपरिमितःकर्कगतोदशमस्तनस्थःसन्तु लग्नाधीशकार्याधीशौ स्थानदशापश्यंस्तं
तुलाभ्यांचंद्रशुक्राभ्यामधिकैःसदासांशकैःस्त्वास्तचांद्रेचंद्रस्य बलिमहोमहस्तेजोगृहीत्वापितप
श्वत्रापदसेदद्गतिअतःकारणात्पदस्यस्थानस्यराज्यस्यलाभोमासेनमंत्रिणाभावीतिविभतीति
मध्ये पवित्वा चार्यवाअवक्तव्यंयमयायोगायां॥ ॥अथमणउयोगस्योदाहरणमाह॥ व
त्रःशनिर्वायदिशीघ्रखेटात्पश्चात्तुरक्षिप्तिस्त्वयहृष्ट्वा एककर्दसपर्दोत्तुवाद
शावापश्यंनधांशैरधिकोनकैश्चेत॥ ॥३०॥ ॥तेजोऽहरेत्कार्यपदस्यशाली स्थितो
पिवासौमणउसंज्ञोन॥ ॥अस्मिन्मणउयोगे लग्नाधीशकार्याधीशयोर्मध्येपःशी

शी

पत्र ॥४॥

शीघ्रगतिग्रहांशादिस्तस्मात्पश्चात्स्थितःपुरःअयैवांशैरेववक्रोभौमःशनिर्वाइतिताहशोभौमःश
निर्वाद्वियदिदृष्ट्वाचतुर्थस्थानदृष्ट्वाचैककर्दसप्तर्दछवावाअथवाएकराशिजातयादृष्ट्वातथासप्तम
स्थानजातयादृष्ट्वावावेदंशैरधिकोनकैः तदाशीघ्रग्रहस्यभागापेक्षयाऽधिकैरूनकैर्वांशैःशीघ्रग
तिग्रहस्यदाहांशमध्यवर्तिभिः पश्यन्सन्शीघ्रगतिग्रहस्यतेजोहरेत॥ कीदृशःकार्यपदेहशालिस्थि
तःकार्यपदंवांछितकार्यस्यस्थानमर्थात्कर्यपिस्थानाधीशत्वेनसहमुथशीलकारीसंस्थितोपिवर्तमानस्यप्र
वर्तितदाअसौमणउनामयोगःस्यात्॥ ॥सशुभोनकार्यकर्त्ताननवेदिस्पष्टः॥ ॥अथोदाहरणं॥ ॥अत्रीलाभ
दृष्ट्वातनुररस्तिकन्याऽत्रशौद्दिगंशैरस्तथितिःक्रूरेज्यः॥ ॥२२॥ ॥क्रूरत्रगैःऽरवेऽवनिजोभवांशैःसवबुधो
भौमहृतःस्वतेजःजीवेनयस्यात्स्थितास्तिलाभोनार्यास्तुतोदृष्टगतोऽथवास्ति॥ ॥२२॥ ॥ममाद्य
प्राप्तिर्भविष्यतिनवेतिपृच्छायांप्रश्नेतत्रलग्नकोन्यास्तितस्यस्वामिजोबुधोऽत्र कन्यायांदिगंशैर्दशभि
रंशैरूपलक्षितोऽस्तितथास्तुरज्योगुरुरस्तिषितिःपंचदशभिरंशैरूपलक्षितःसन्कुलग्नगःकुलग्नंस्त्री
नवमंतत्रगच्छतीतिसप्तमस्थानेस्तीत्यर्थः॥ तथाअवनीजोभौमःरवेर्दशमस्थानेभवांशैरेकादशभिरंशैः
पलक्षितोऽस्ति॥ अत्रभौमस्तुर्यदृष्ट्याबुधंपश्यतितस्माद्बुधादेकेनांशेनाधिकोभूत्वाग्रस्थितोजामस्तयोगे
गत्वाभौमेनहृतंस्वतेजोयस्यतदृशस्तेजोरहितोबुधःसर्वप्रथमतःततःपश्चादनंतरंजीवेनकार्याधीशेनसह
शीघ्रगतित्वाम्निरतिइतिहतोनार्था॥ जायायालाभः॥ प्राप्तिर्नास्तीतिवक्तव्यं॥ अयंमणउयोगः॥ अथापरः

अथवा यथावस्थितेस्मिन्योगे बुधायत्त्रया भौमः स्वस्वांशे स्थितः सन्नष्टस्वगतो भवति॥ एवमस्मिन्
भौमेष्टस्वगते सति असौ मणऊयोगः कार्यनाशको भवति मणऊयोगोयं भेदमाह॥
यदीत्थशालो स्तु तयोः स्वदृक्षहानाधिपांशे: यानि न स्थितो चेत्॥ एकदृग्गोस्य

पकार्ययोस्तत्तेजोहरौ कार्यहरौ निरुक्तौ॥ ॥२४॥ ॥यद्यनयोर्लग्नेशकार्येशयोः
रित्थशालो मुथशिलयोगोऽस्ति चेद्धरं निस्थितो एकदृग्गो लग्नाधीशकार्याधी
शयो मध्ये नचिन्नस्थ एकराशिस्थः स्वदृक्षहानाधिपांशे: स्वशब्देन लग्नाधीश
कार्याधीशौ तयोर्यदि स्वांशका स्वदृग्ये त्यान्नन्नैरधिपैर्नाशांशभन्यवन्निरपि:
शरन्नि भौमयोरंशैः सत्वा लग्नपकार्यपयोः लग्नाधीशकार्याधीशयो स्तेजोहरौ स्तौ कार्यहर्गे कार्यनाश
कौ निरुक्तौ:। उदाहरणं॥ राज्यास्ति प्रश्नात् लग्ननाथः कर्केस्थितो स्तिथिभिर्दिग्गंशैः वृषेशशि न्यवेः
कर्जस्य हरं ध्ययोर्नी हरतेच राज्यं॥ ॥२५॥ ॥मम राज्यप्राप्ति भविष्यति प्रश्नाथां प्रश्ने तुला लग्नं तस्य नाथ
स्तत: शुक्रः कर्केतिथिरिति: पंचदशांशे रूपलक्षितोऽस्ति॥ राज्यभवननाथो शक्रंद्रो वृषे दिग्गंशे दशलिरंशे रूप
लक्षितोऽस्ति॥ तेजो हर्षस्य: सन् न्यूपलवे: ~~षोडशभागे~~ षोडशभागे रूपलक्षितोऽस्ति॥ चकारा बुधेनिरपि वृषस्थः
सन् न्यूपलवे रूपलक्षितोस्तीति शातवं भौमोद्वयोर्लग्नाधीशकार्याधीशयो र्भतिजोहरन्सन् राज्यं हरतेपु
नर्मणऊयोगोयं प्रधानेगमाह॥ तत्रादौ कंबूलयोगस्य लक्षणमाह॥ ॥लग्नकार्येशयोरित्थशाले सति

ध्यादिभेदैर्नानाविधित्वमुक्तं॥ ३१

ताजकं दि
त्थशालतः

रित्थशालतः कंबूलं श्रेष्ठमुक्तं॥ ॥२६॥ ॥अत्र लग्नाधीशकार्याधीशयोरित्थशाले परस्पर मुथशिलयोगे सति। अनयो
र्मध्ये केनचिदेकेन इंदुस्थं इत्थशालतः मुथशिलं चेत् करोति। तदा कंबूलं कंबूलनामयोगः स्यात्॥ न कंबूलं चामस्य
नेत्थिविधं श्रेष्ठमध्यादि श्रेष्ठं। मध्यम आदिशब्देनाधमं एतैर्विधैर्नानाविधं स्मृतं। लग्नेशकार्येशे
चंद्रमाश्चैतद्विधाधिकारभेदेन षोडशप्रकारमित्यर्थः तद्यथा॥ उत्तमोत्तमः १ उत्तममध्यमः २ मध्यम
उत्तमः ३ उत्तमाधमः ४ मध्यमोत्तमः ५ मध्यममध्यमः ६ मध्यमः अधमाधमः ८ उत्तमः ९ मध्यमः १० मध्यम ११ अ
धमः १२ अधमोत्तमः १३ अधममध्यमः १४ अधमः १५ अधमाधमः १६ एतेषां प्रकाराणां चक्रं लिख्यते॥ तत्राप्य

ग्रहस्योच्चाधिकारश्चोत्तमः १ स्वगृहे स्वद्रेष्काणे स्वनवमांशाधिकारो मध्यमः २ स्वशत्रुस्वनीचा
धीकारोऽधमः ३ एतत्स्यान्नत्रितयरहितस्थं समाधिकारं॥ उक्तंचामन्तुष्यजातके कंबूलमीरितं तथेत्थशाले॥
चेद्रेयिचे न्मुथशिलं विधत्ते॥ मिथः स्वगेहोच्चगतो
भवानंमध्यं त्रिनवाहेत्वधमं परस्त्रे समाररिसं हेमुत्त
मरस्ति॥ उत्तमोत्तमादिसंज्ञा लिस्तानेवजेहानाह॥ तत्रा
दौ उत्तमादौ उत्तमोत्तमोत्तमकंबूललक्षणमाह यदीन्दुः
स्वगृहोच्च स्थस्सहशा लग्नकार्यपारस्थ शाली कंबू
लं तदुत्तमोत्तममुच्यते॥ ॥२७॥ ॥यदीन्दुर्मित्रः स्वगृहे

श्री	लग्नाधीशकार्याधीशौ	लग्नाधीशकार्याधीशौ	लग्नाधीशकार्याधीशौ	लग्नाधीशकार्याधीशौ
उत्तमाधिकारस्थश्चेत्	उत्तमाधिकारस्थौ ।१	मध्यमाधिकारस्थौ	समाधिकारस्थौ	अधमाधिकारस्थौ
मध्यमाधिकारस्थश्चेत्	उत्तमाधिकारस्थौ	मध्यमाधिकारस्थौ	समाधिकारस्थौ	अधमाधिकारस्थौ
समाधिकारस्थश्चेत्	उत्तमाधिकारस्थौ	मध्यमाधिकारस्थौ	समाधिकारस्थौ	अधमाधिकारस्थौ
अधमाधिकारस्थश्चेत्	उत्तमाधिकारस्थौ	मध्यमाधिकारस्थौ	समाधिकारस्थौ	अधमाधिकारस्थौ

चैस्थः स्वगृहे स्वोच्चे वा भवति तादृशो लग्नकार्ययोः तादृशेन स्वगृहे स्थेनोच्चस्थेन वा लग्नाधीशेन तथा स्वगृहस्थेनोच्चस्थेन वा कार्याधीशेन परस्परं न तु मुथशीलेन सह इत्थशाली मुथशीलं करोति तदा तत्कंबूलमुत्तमोत्तमसंज्ञकमुच्यते॥ अतः त्रयाणामुत्तमाधिकारप्राप्तत्वात् अत्रोदाहरणं॥ मम संततिर्भविष्यति न चेति प्रश्ने मेषलग्नं तस्य स्वामि भौमः मेषे स्वगृहे विंशत्यंशैः रूपलक्षितोऽस्ति पंचमभवनस्य स्वामि सूर्यः उच्चे मेषे सप्तदशांशैः रूपलक्षितोऽस्ति॥ चंद्रः कर्कस्थः स्वगृहे चतुर्दशांशैः रूपलक्षितोऽस्ति॥ अत्र लग्नाधीशकार्याधीशयो भौमसूर्ययोर्मुथशीलयोगोऽस्ति चंद्रोऽपि स्वगृहस्थो भौमसूर्याभ्यां सह मुथशीलं करोति तत्रोत्तमोत्तमं कंबूलमुक्तं तत्रोत्तमकार्यकरोति संततिर्भाव्या सर्वाकार्यमवश्यं करोतीत्यर्थः॥ अयं प्रथमो भेदः॥ ॥अत्र षोडशकंबूलयोगेषु लग्नेशकार्येशयोर्मध्ये

एको रेकाधिकारस्तं परस्परं मुथशीलं विनयतं। चंद्रमुथशीलं लग्नेशकार्येशयोर्मध्ये केनचिदेकेन सह येदितं अथोत्तममध्यमकेवलो त्रयो कंबूलयो रुदाहरण माह स्वीयदृढाहकारणां भागस्थेनेस्वशात अतः प्रथमोत्तमकंबूलं शुनाधिकतिनोत्तमं॥ अत्र स्वीयदृढाहकारणां भागास्थेन॥ स्वदृढायां स्वहद्दा लग्नेशे वा स्वनवांशे वा लग्नाधीशेन कार्याधीशेन च परस्परं न तु मुथशीलेन स्वगृहगतः स्वोच्चराशिगतो वा चंद्रश्चेन्मुथशीलं करोति तदोत्तममध्यमं कंबूलं स्यात्॥ अतः चंद्रस्योत्तमाधिकारप्राप्तत्वादितरयोः मध्यमाधिकारप्राप्तत्वात्॥ ग्रंथवत्तद्वि मध्यमोत्तममित्युक्तं॥ कुतः छंदोभंगभयात्॥ अत्रोदाहरणं॥ मम भाग्यं भविष्यति

नवेति प्रश्ने तुलालग्नं तस्य स्वामि शुक्र दशमे स्वदृढायां दशांशः ११ भाग्यभवनाधिशो बुधः सप्तमे स्वदृढायां चतुर्दशांशः १४ अनयो परस्परं मुथशीलं चंद्रः कर्के स्वगृहे चतुर्दशांशः १४ ताभ्यां मुथशीलं उत्तममध्यमं मेतत्कंबूलं भवति अयं द्वितीयो भेदः॥ एवं हीनाधिकृतीनाहीनाः गताः उत्तममध्यमाधमाधिकारायस्यतादृस्येन लग्नाधिशेन कार्याधीशेन नच परस्परं न तु मुत्थशीलेन स्वगृहस्वोच्चस्थे वाशशी चेत मुसलादितरयोः मुथशीलं करोति तदोत्तममेव कंबूलं भवति कुतः केवलं चंद्रस्योत्तमाधिकारप्राप्तत्वादितरयोः समाधिकारप्राप्तत्वात्॥ अत्रोदाहरणं॥ राज्यप्राप्तिप्रश्ने लग्नं मिथुनं तस्य स्वामि बुधः स मस्पगृहे तिष्ठति॥ राज्यभवनस्वामि गुरुः सप्तगृहे कन्यायामस्ति चंद्रमाश्चेद्वृषे एवं त्रयाणां परस्परं मुथशीलयोगः स तु उत्तमसमं कंबूलं जातं ततो राज्यप्राप्तिरुत्तमा भवति॥ अथ तृतीयभेदः॥ अधमोत्कोऽदिनोत्तमाधमकंबूलं लक्षणमाह उत्तमाधमतानीच रिपुगृहे स्थिते न चेत्॥ स्वनीचराशिगतेन स्वशत्रुराशिगतेन वा लग्नाधीशेन कार्याधीशेन परस्परं मुथशीलयोगे सति स्वगृहगतः स्वोच्चराशिगतो वा चंद्रस्तयोरन्यतरेण चेत मुथशीलं करोति तदोत्तमाधमता उत्तमाधमाख्यं कंबूलं स्यात् कुतः चंद्रस्योत्तमाधिकारप्राप्तत्वादितरयोरधमाधिकारप्राप्तत्वात्॥ ॥अत्रोदाहरणं॥ स्त्रीप्राप्तिप्रश्ने तुलालग्नं तस्य स्वामि शुक्रः कन्यायां दशांशः १० नीचे स्त्रीभवनाधीशो भौमः कर्के नीचे पंचदशांशे १५ चंद्रोऽपि वृषे

स्वगृहे द्वादशांशे १२ एतेषां परस्परं मुथशीलयोगः उत्तमाधमकंबूलं जातं ततः स्त्रीप्राप्तिरविलंबाया

पत्र ।।६५।।

ससाध्या॥ अयं चतुर्थो भेदः॥ अथ मध्यमोत्तमकंबूललक्षणमाह। स्वगृहादिगतश्चंद्रः स्वभोच्चस्वद्रेष्काणस्थः सन् ततः शुभमध्य
मोत्तमे तत्कम्बूलं स्यान्न विशेष्यते॥ अत्र चंद्रः स्वहद्दायामित्युक्ते तर्हि हद्दाचक्रमध्ये चंद्रस्याधिकारो नास्ति नो माहिर्ये
चक्रस्यैव वर्तते अतः कारणात् आदिशब्देन स्वद्रेष्काणे स्वनवांशे वा स्थितः सन् स्वभोच्चस्थेन स्वगृहगतेन स्वोच्चरा
शिगतेन वा लग्नाधीशेन कार्याधीशेन च परस्परं तन्मुथशीलेन इत्थशालं तत मुथशीलं चेत्करोति तदा तत्कंबूलं मध्य
मोत्तमाख्यं स्यात् कुतः चंद्रस्य मध्यमाधिकारप्राप्तत्वादितरयोरुत्तमाधिकारप्राप्तत्वात्॥ एतत मध्यमोत्तमकंबूलं सर्वस्मा
त्सर्वेषां दुत्तममध्यमकंबूलानां विशिष्यते न विशिष्टं फलं ददातीत्यर्थः॥ अत्रोदाहरणं॥ स्त्रीप्राप्तिप्रश्ने तुलालग्नं तस्य
स्वामि शुक्रो लग्ने स्वगृहे सप्तमभावो मेषस्तत्स्वामि भौमो मेषे स्वगृहे॥ चंद्रस्तु वृषकर्कौ विहाय मकरे स्वनवांशे वा विंश
त्यंशः २२ तत्रैषां मुथशिलं परस्परमस्त्वीति मध्यमोत्तमाख्यं कंबूलमत्र स्त्रीप्राप्तिरुत्तमा॥ अयं पंचमो भेदः॥ अथ
श्लोकार्धेन मध्यमध्यमकंबूललक्षणमाह॥ ॥स्वहद्दादिपदस्थेन कंबूलं मध्यमध्यमं॥ ॥४०॥ ॥स्वहद्दायां स्वद्रेष्काणे वा स्व पत्र ॥१॥
नवांशे वा स्थितेन लग्नाधीशेन कार्याधीशेन च परस्परं तन्मुथशीलेन स्वद्रेष्काणे स्वनवांशे वा स्थितश्चंद्रो मुथशीलं चे
त्करोति तदा मध्यमध्यमकंबूलं स्यात्॥ कुतः सर्वेषां मध्यमाधिकारप्राप्तत्वात्॥ अत्रोदाहरणं संततिप्रश्ने मिथुनलग्नं

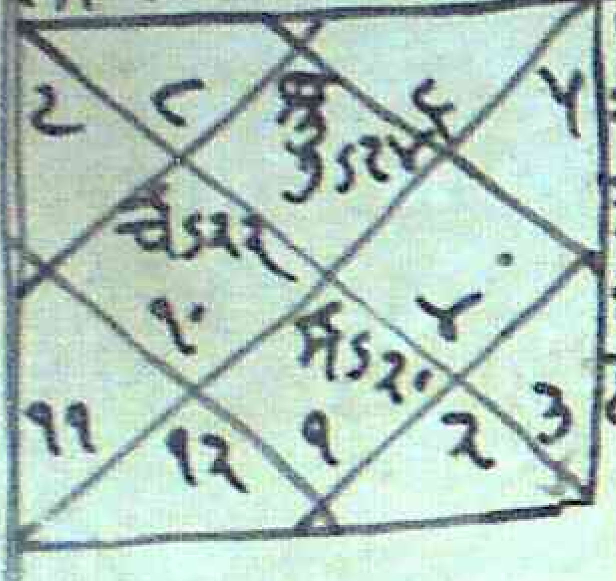

तस्य स्वामि बुधस्तु तुलायां स्वहद्दायामष्टमांशः ८ पंचमभवनाधीशः शुक्रो मिथुने स्वहद्दायामष्टांशः ८
चंद्रस्तु नक्रे प्रथमद्रेष्काणे स्वीये नवांशे वा स्वीये हदांशोस्ति॥ अत्र त्रयाणामपि परस्परं मुथशिलयोगा
च्च मध्यमध्यमाख्यं कंबूलं तेन संततिप्राप्तिर्मध्यममध्यमा इति यत्साध्येत्यर्थः॥
अयं षष्ठो भेदः॥ ॥अथ श्लोकार्धेन मध्यमकंबूललक्षणमाह॥ मध्यमं मकंबूलं स्या
द्धीनाधिकृतिखेटजं॥ हीनारहिता अधिकृतयो येषां ते हीनाधिकृतयस्ते च ते खेटाश्च

तेभ्यो जातं कंबूलं मुथशिलात् एतदुक्तं भवति। स्वोत्तममध्यमाधमाधिकाररहितेन लग्नार्थाधिकारस्वांशेन लग्नाधि
न कार्याधीशेन च कृतं परस्परं मुथशीलं करोति तदा मध्यमं कंबूलं स्यात्। मकंबूलं कंबूलं पर्यायः। कुतः चंद्रस्य मध्यमा
धिकारप्राप्तत्वादितरयोः समाधिकारप्राप्तत्वात्। अत्रोदाहरणं। संततिप्रश्ने वृषलग्नं तत्स्वामि शुक्रः स्वहद्दायां च
तुरंशः ४ स्मन्वरेस्ति पंचमाधीशस्य स्वामि बुधः सम स्वहद्दायां पंचांशः ५ सन् तुलायामस्ति चंद्रः स्वद्रेष्काणे
ंशोस्ति परस्परमेतेषु मुथशीलं तत इति मध्यमं कंबूलं जातं तेन संततिप्राप्तिरायामध्यमत्यर्थः॥ अयं सप्तमो भे
अथ श्लोकार्धेन मध्यमाधमकंबूललक्षणमाह॥ मध्यमाधमकंबूलं नीचारिभगखेटजं॥ ॥४१॥ ॥लग्नाधीशेन च तत
परस्परं मुथशीलेन स्वद्रेष्काणे स्वनवांशे वा स्थितश्चंद्रो मुथशीलं चेत्करोति तदा मध्यमाधमाख्यं कंबूलं स्यात्॥ कुतः
चंद्रस्य मध्यमाधिकारप्राप्तत्वादितरयोरधमाधिकारप्राप्तत्वात्॥ ॥अत्रोदाहरणं॥ नागप्राप्तिप्रश्ने मेषलग्नं त
स्य स्वामि भौमः कर्के नीचे स्वनवमभवनस्वामि गुरुर्मकरे कंबूलं जातमिति नागप्राप्तिरसाध्या

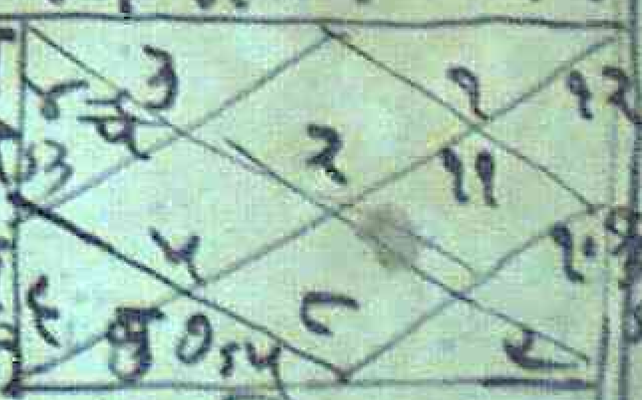

म साध्या न वति॥ अयमष्टमो भेदः॥ अथापरमुत्तमकंबूललक्षणं श्लोकार्धेनाह॥ इंदुः पर
नः स्वदोषैर्विस्थितेनापूत्तमं ततः॥ इंदुश्चंद्रः परो नोऽधिकाररहितः॥ स्वगृहे स्वोच्चे स्वद्रेष्काणे स्व

नवांशे स्वनीचे स्वशत्रुक्षेत्र इत्याद्यधिकाररहितः किंतु समगृहादिगतः स्वदोषैर्विस्थित
तेन स्वराशिगतेन वा लग्नाधीशेन कार्याधीशेन च कृत परस्परं मुथशिले न चेन्मुथशिलं वा लग्ना
ज्ज्वति तदोत्तममेव कंबूलं स्यात्॥ कुतः चंद्रस्याधिकाररहितत्वादितरयोरुत्तमाधिकारप्राप्तत्वात्

अत्रोदाहरणं ॥ धनभावप्रश्ने उदयलग्नं लग्नाधीशः शुक्रो लग्ने स्वगृहे । धनाधीशो भौमो मकरे उच्चे । चंद्रः समस्थः
शो मिथुने स्थितः एषां परस्परं मुथशालयोगसत्वात् कंबूलस्योत्तमोत्तमः जातमिति भाग्यप्राप्तिरुत्तमा ॥ अयं नवमो भेदः ॥ अ

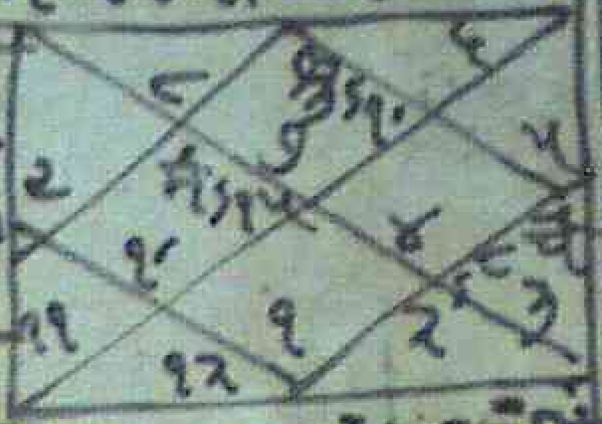

थापरं मध्यमकंबूललक्षणं श्लोकार्धेनाह ॥ स्वहद्दादिगतेनापि सर्वं विन्मध्यमुच्यते ॥ ॥४२॥ ॥ स्वहद्दा
यां स्वद्रेष्काणे वा स्वनवमांशे वा स्थितेन लग्नाधिशेन कार्याधिशेन च सतं परस्परं मुथशीलेन स
माधिकारस्थितश्चंद्रः चेन्मुथशीलः तदा कंबूलं मध्यमं स्यात् । कुतः । चंद्रस्याधिकाररहितत्वादि
तरयोः मध्यमाधिकारत्वात् ॥ एतत्सर्वं वस्त्वेवोक्तं मध्यमकंबूलं उत्पन्नं इदं उदाहरणं ॥ धन
लाभप्रश्ने उदयलग्नं तत्स्वामि शुक्रः सिंहे स्वहद्दायां दशांशः १० धनभावाधीशो भौमो धनुषि स्वहद्दायां दशांशः
चंद्रस्तु समस्थः द्रेष्काणे मिथुने दशांशस्तत्र एषां परस्परं मुथशिलयोगो स्थितस्मात् मध्यममेतत्कंबूलं भवति ॥ अयं
दशमो भेदः ॥ पुनः प्रकारांतरेण मध्यमकंबूलस्य लक्षणं श्लोकार्धेनाह ॥ ॥ पदोनेनापि मध्यस्य द्वित्रिं युक्तं प्रतीयते ॥ पदो
नेन उत्तममध्यमाधमाधिकाररहितेन लग्नाधिपेन कार्याधीशेन च सतं परस्परं मुथशीलेन समाधिकारस्थितश्चं
द्रश्चेन्मुथशिलं तदापि मध्यमं कंबूलं स्यादित्यस्मात् युक्तं युक्तिः सह प्रतीयते ॥ कुतः सर्वेषां समाधिकारत्वा
त्वात् ॥ ॥ उदाहरणं ॥ धनलाभप्रश्ने लग्नं मेषः तत्स्वामि भौमः सिंहे दशांशः १० धनाधीशः शुक्रः कुं

दशांशः १० चंद्रो मिथुन लग्नायां दशांशः १० एषां परस्परं मुथशीलयोगात् जातं मध्य
मं कंबूलं तेन धनलब्धिः मध्यमानोत्पन्नता यत्नसाध्या ॥ अयं एकादशो
८।

अथ धनकंबूलस्य लक्षणं श्लोकार्धेनाह ॥ नीचारिस्थेन मुथशालि ऽधमं कंबूलमुच्यते ॥ ॥४३॥ ॥ स्वनीचराशि
गतेन स्वशत्रुराशिगतेन वा लग्नाधीशेन कार्याधीशेन च सतं परस्परं सतं मुथशीलेन समाधिकारस्थित
श्चंद्रश्चेन्मुथशीली तदाऽधमं कंबूलं स्यात् ॥ कुतः । चंद्रस्य समाधिकारत्वादितरयोरधमाधिकार
त्वात् ॥ उदाहरणं ॥ पुत्रप्रश्ने मिथुनं लग्नं तत्स्वामि बुधो मीने नीचे । पुत्रभावाधीशः शुक्रः कन्यायां नीचे
चंद्रस्त्वधिकाररहितः अत्र त्रयाणां परस्परं मुथशीलयोगात् समाधमकंबूलं जातं तेन पुत्रप्राप्तिश्चिंता
ऽधमाऽधम फलादि बहूनं वृद्धसाध्येति यावत् ॥ अयं द्वादशो भेदः । अथाधमोत्तमकंबूलस्य लक्षणमा
ह ॥ नीचशत्रुगतश्चंद्रः स्वभोच्चस्थे स्थशालकृत् ॥ अधमोत्तमकंबूलं सर्वं उत्पन्नमिदं ॥ ॥४४॥ ॥ य

दि चंद्रो नीचराशिगतः शत्रुराशिगतो वा स्वगृहगतेन स्वोच्चगतेन वा लग्नाधीशेन कार्याधीशेन च
परस्परं सतं मुथशीलेन चेन्मुथशीलि भवति तदाऽधमोत्तमकंबूलं स्यात् कुतः चंद्रस्याधमाधिकारत्वादि
तरयोरुत्तमाधिकारत्वात् ॥ एतत्सर्वं युक्तस्य कंबूलयोगस्य लक्षणं फलं इत्यादि ॥ ॥ उदाहरणं ॥ सुखप्राप्तिप्र
श्ने लग्नं सिंहः स्वामी सूर्यो मेषे उच्चे ॥ सुखभावनाधीशो भौमो मकरे उच्चे ॥ चंद्रस्तु नीचे वृश्चिके एवं त्रयाणां
परस्परं मुथशीले जाते सत्यधमोत्तमसंज्ञिकं कंबूलमभूदिति सुखप्राप्तिरीषदायासस्साध्या भवतीति ॥ अयं
त्रयोदशमो भेदः ॥ ॥ अथाधममध्यमकंबूलस्य लक्षणमाह ॥ चंद्रो नीचारिगेहस्थः स्वहद्दादि

गतेन चेत् ॥ इत्थशाली कंबूलं तदुक्तं सतेऽधममध्यमम् ॥ ॥४५॥ ॥ यदि चंद्रो नीचगृहगतः शत्रुगृह
गतो वा स्वहद्दायामादि शब्देन स्वद्रेष्काणे वा स्वनवमांशे वा लग्नाधीशेन कार्याधीशेन च परस्परं सत

मुथशिलेन चेदिथशाली मुथशिली भवति तदा धममधमकंबूलमुच्यते। कुतः। चंद्रस्याधमाधिकारत्वादितरयोः म
ध्यमाधिकारप्राप्तत्वात्॥ उदाहरणं॥ पुत्रप्राप्तिप्रश्ने कन्यालग्नं तत्स्वामि बुधो मकरे स्वहद्दायां अंशाः २ पुत्रभावा
धीशः शनिः कुंभे स्वहद्दायां पंचांशोऽस्ति। चंद्रः कर्के नीचे वृश्चिके अंशाः २ एवं त्रयाणां परस्परं मुथशीलयोगे जाते मध्य
धममध्यमकंबूलं जातं तेन संततिप्राप्तिः स्यात् या सा साध्या ज्ञेया॥ अयं चतुर्दशो भेदः॥ ॥अथान्यदधमकं
बूललक्षणमाह॥ ॥इंदुर्नीचारिगेहस्थः परो नेत्थशाली ततः। कंबूलं मध्यमं ज्ञेयं सर्वं लुप्तं फलं प्रदं॥ ॥४६॥
यदींदुश्चंद्रः स्वनीचराशिगतः स्वशत्रुराशिगतो वा परो नेन उत्तममध्यमाधमाधिकाररहितेन लग्नाधी
शेन च तत परस्परं मुथशीलेन चेन्मुथशाली भवति तदा अधमारव्यं कंबूलं ज्ञेयं। कुतः। चंद्रस्याधमाधिकारत्वा
दितरयोः समाधिकारप्राप्तत्वात्॥ एतत्सर्वमुक्तस्य कंबूलयोगस्य लुप्तं फलं प्रददाति॥ ॥उदाहरणं॥ राज्यप्राप्तिप्रश्ने वृषलग्नं
तत्स्वामी शुक्रः मिथुने अंशाः ३ सिंहे राज्यभवनाधीशः शनिः वृषे अंशाः १ चंद्रस्तु नीचे वृश्चिके त्रिंशोऽस्मिन् एवं मुथशीलयोगाज्जा
तं अधमाधमकंबूलं तेन राज्यप्राप्तिः कष्टसाध्या॥ अयं पंचदशो भेदः॥ ॥अथाधमाधमकंबूललक्षणमाह॥ ॥नीचारिभस्थः स्व
तः मध्यमसमं कंबूलं तेन राज्यप्राप्तिः ... ॥
टेन नीचारिगतः शशी इत्थशालिच कंबूलं तदधमाधममुच्यते॥ ॥४७॥ ॥स्वनीचराशिगतेन स्वशत्रुराशिग
तेन वा लग्नाधीशेन कार्याधीशेन च परस्परं इत्थमुथशीलेन स्वनीचराशिगतः स्वशत्रुराशिगतो वा शशी चेन्मु
थशीलं करोति तदा कंबूलमधमाधममुच्यते॥ कुतः॥ चंद्रस्येतरयोरधमाधिकारप्राप्तत्वात्॥ ॥उदाहरणं॥ पुत्र
जानप्रश्ने धनुर्लग्नं तत्स्वामि गुरुः मकरे नीचे पुत्रभवनाधीशः भौमः कर्के नीचे। चंद्रोऽपि नीचे वृश्चिके अत्र त्र
याणां परस्परं मुथशीलयोगोऽधमाधमकंबूलं तस्मात्तेन संततिज्ञानं नास्त्येवेति वाच्यं॥ अयं षोडशो भेदः॥ ॥एवं षोडश कंबू
लभेदाः॥ ॥अथ त्राणि कानां कंबूलभेदानां मध्ये उत्तमोत्तमकंबूलयोगलक्षणमाह॥ ॥मेषे रविः उच्चो वृषे च कर्के तथा

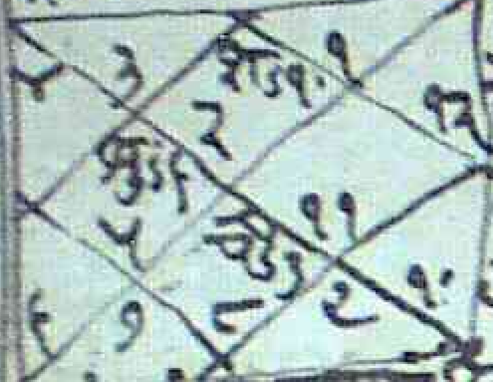

नकार्याधि

पत्र
॥९॥

वा शशी॥ तत्रेत्थशाली कंबूलमुत्तमोत्तमं कार्यकृत्॥ ॥४८॥ ॥अत्रापत्यप्रश्ने मेषलग्नं तत्स्वामि भौमः मेषे स्वगृहे पंचमभावाधीशो र
विः मेषे स्वोच्चे। अनयोर्लग्नाधीशकार्याधीशयोः परस्परं मुथशीलयोगे सति॥ चंद्रस्त्वर्द्धे उच्चे कर्के स्वगृहे अनयोर्मध्ये
कश्चिद्ग्रहमानः इत्थमुथशीलं करोति तदा कंबूलमुत्तमोत्तमं कार्यं कार्यसिद्धि वांछितफलदानिसर्थः॥ ॥अथारिभ
कंबूलयोगस्याधमाधमाख्यस्योदाहरणमाह॥ ... शशि भौमः कर्के तत्रेत्थशाली ततः अधमाधमकंबूलं कार्यवि
घ्नं सदुःखदं॥ ॥४९॥ ॥पुत्रजानप्रश्ने धनुर्लग्नं लग्नाधीशो गुरुः मकरे नीचे पुत्रभवनाधीशो भौमः कर्के नीचे वृश्चिके शशी
... गुरुभौमाभ्यां चन्द्रमुथशीलयोगाज्जातं कंबूलमधमाधमाख्यं ॥तदा वांछित कार्यविघ्नं सदुःखदं
... नीचे॥ तत्र चंद्रो भौमाभ्यां गुरुभौमाभ्यां ... कार्याधीशो भौमः कर्के नीचे वृश्चिके
ददाति॥ उदाहरणं॥ ॥पुत्रजानप्रश्ने धनुर्लग्नं तत्र लग्नाधीशो गुरुः मकरे नीचे कार्याधीशो भौमः कर्के नीचे चंद्रोऽपि नी
चे वृश्चिके अत्राधमाधिकारस्थितानां त्रयाणां परस्परं मुथशीलयोगोऽधमाधमकंबूलाख्यस्तेन पुत्रजानं नास्त्ये
वेति वाच्यं॥ अथांतरितयोः कंबूलभेदयोर्दिशान्तरांश्च वर्णितानां कंबूलभेदानामुदाहरणान्युक्तानि स्वाह॥ ॥एवं
... ॥ ॥५०॥ ॥एवमेव सर्वेषां भेदानां विचक्षणैर्दैवज्ञैः उदाहरणायोज
नैर्भेदानामुदाहरणयोयोजनाऽनेकलक्षणैः ... वाक्यायोजना ... नीया विचार्याः॥ उदाहरणं निनोक्तानि कुतः। लक्षणवा
नाऽनेकलक्षणाः सर्वधा ... लक्षणवाक्यायोजना ... परस्परं गतिर्ग्रहयोः केवलराशिस्थयोरेव मुथशीलयोगमा
क्यानां स्फुटार्थत्वात्॥ ॥अथात्र कश्चित्कंबूललक्षणे ... अग्रस्थयोः ... ताविस्थशाला ... पुरेजग्यु
रुः तन्मतमुपपन्नं स्पति॥ मेषस्थे ... शनिस्तादि ... तानि मेष... मेषराशिस्थे ... चंद्रमसि मेषस्थे नैव शनिनाम ...
॥५१॥ ॥ ... तदा एतदुक्तं कंबूलं मध्यमाधमं संजातं॥ इत्ती
मुथशीलयोगे कृते सति

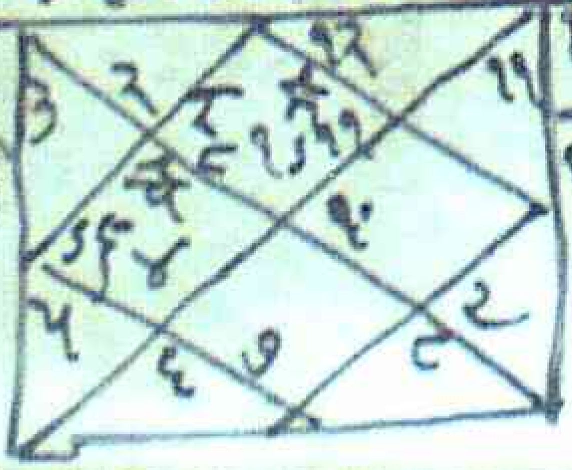

दृष्टांतवशात्शीघ्रमंदगतिग्रहयोरेकराशिस्थयोर्वा स्थितत्वात् एवं मुथशिलयोगादि न परे जगुः। आदिशब्देन स्व-
राशादयः। तथा च समरसिंहे॥ मेषेस्थे शुक्र शनिना कर्कस्थे भौमेन वा स्त्रीणां रविना मकरस्थे गुरुणा सहमानस्थे
तेन मनजुर्नच॥ ॥अस्यार्थः मेषराशिस्थे शुक्रे चंद्रमसि स्थितं शनौ तस्यानुरक्तांशात्वा मेषस्थे नेवशनिना स्वस्थे
तमुथशिले सति मध्यमाधमसंज्ञकं कंबूलं जातं कुतः आत्राहि चंद्रो मेषे स्वगृहस्थो धिकारेनास्ति
द्रेष्काणे स्थितेनसं नवतीति प्रायः॥ स्वनवांशे स्थितः शनिस्तु नीचस्थ एव॥ ॥तथा कर्कस्थे चंद्रे भौमेनवा मंगले
न कर्कस्थे नीचस्थानगते। न हतेपरस्परमुथशिले सति मध्यमाधमं कंबूलं जातं॥ ॥कुतः अत्रापि चंद्रः स्वगृहस्थः भौमोन
चस्थः तथा स्त्रियां कन्यास्थे चंद्रे रविना शुक्रेण कन्याख्यनीचराशिगतेन सह मुथशिले सति मध्यमाधमं कंबू
लं जातं। कुतः। चंद्रः स्वनवांशे स्थितः शुक्रो नीचेस्ति अत्रापि चंद्रस्य स्वद्रेष्काणस्थनसं भवति तथा मकरस्थे चंद्रे गुरुणा
मकराख्यनीचराशिगतेन सह मुथशिले सति मध्यमाधमं कंबूलं जातं। कुतः चंद्रः स्वनवांशेस्ति गुरुर्नीचे। अत्रापि चंद्रे
द्रेष्काणस्थितेनसं भवति॥ ॥तथा मीनस्थे चंद्रे शनैर्बुधेन मीनाख्यनीचस्थेन मुथशिले सति मध्यमाधमं कंबूलं जातं। कु
तः। अत्र चंद्रः स्वद्रेष्काणे स्वनवांशे चास्ति। बुधो नीचे स्थितः इत्यमुदाहरणं। पंचवर्षे जन्मनक्षत्रफलं नेत्यर्थः॥ अथैवो
जातं दृष्टांते नैव दूषयन्ति॥ तदुक्तं नीचगस्य नीचेन रिपुरिपुणा रिपोः मुथशिलं कार्यनाशी प्रोक्तं तत्र यतः स्मृतं॥ ॥
जातं दृष्टांते नैव दूषयन्ति॥ तदुक्तं नीचगस्य नीचेन रिपुरिपुणा रिपोः इत्थशालं कार्यनाशी प्रोक्तं तत्र यतः स्मृतं॥
पर॥ ॥शीघ्रमंदगतिग्रहयोरेकराशिस्थयोरेव मुथशिलादियोगो विचार्यः इति यत्केषांचिन्मतं तदयुक्तं न युक्तो सहमि
त्यर्थः॥ तत्र स्पष्टमाह॥ नीचगस्येति लग्नाधीशकार्याधीशयोर्मध्ये केनचिदेकेन ग्रहेण स्वनीचराशिगतेन स्वनीचराशि-

गतस्य तदितरग्रहस्य चेदित्थशालं तत्कार्यनाशात् उक्तं दृष्टियोगप्रदयोरेकं नीचस्थानं संभवति॥ तथा रिपुणा रिपोः लग्ने
शकार्येशयोः परस्परं वैरे सति यन्मुथशिलं तत्कार्यनाशात्मकं यतः कारणात्तत्र समरसिंहः। ततताजिक संज्ञातत्रे स्फुटं
प्रत्यर्थमुक्तमस्ति तदा कंचयदि नीचो नीचेन च मुथशिलं करोति तथा रिपुर्दृष्टि तता तत्रेत्थं तं नो स्वचंद्रोपि विनाशको भ
विन॥ ॥अत्र द्वितीयो योगः। एकराशिस्थयोरपि संभवतीति न दूषणत्वेनोपन्यसनीयः अथ तत्रानु आदरः अथ सर्वं
वशात् लक्षितः अथ प्रकारांतरेण कंबूलनिरूपणार्थं कंबूलयोगस्य भेदांतरमाह॥ लग्नकार्ययोरित्थशाले नेत्रे कोप्ति
नीचगः स्वदृष्टादियदृष्टिनो नेत्रेंदुः कंबूलयोगदः॥ ॥५३॥ ॥तदुक्तं लग्नाधीशकार्याधिशयोरन्यतरोधिकारस्थस्तया
चंद्रेण मुथशिलं कंबूलमुक्तं दृष्टानीं तयोरप्यधिकारे हन मतेयत्र लग्नाधीशकार्याधीशयोर्मुथशिलयोगो विचार्य
ते॥ तत्र तयोर्मध्ये एकः स्वनीचगतोस्ति अन्यः द्वितीयः स्वक्षेत्रादिपदहीनः स्वगृहे स्वोच्चे स्वहद्दायां स्वद्रेष्काणे स्वनवांशे
स्वनीचे स्वशत्रुक्षेत्रे वा न भवति अथ तस्मिन्नधिकारे गतोस्ति ॥अन्यः द्वितीयः स्वक्षेत्रादिपदहीनः स्वगृहे स्वोच्चे स्वहद्द
यां अत्र समाधिकारगतश्चंद्रश्चेन्मुथशिलं करोति तदापि कंबूलाख्यो योगः स्यात्॥ ॥सदृष्टांतमेतस्य फलमाह तत्र प्र
योजनानीया यथा जलमन्यमर्थयन्॥ अन्यजातिः पुमानर्थं तथैतत्कवयो विदुः॥ ॥५४॥ ॥तत्रतादृशो कंबूलयोगकार्यस्य
स्पष्टता ज्ञेया॥ ॥तत्र दृष्टांतः। अन्यजातिः पुमान् जातस्य विजातीयमर्थयन् अधियसन् यथा अर्थद्रव्यं स्वस्यं लभते
तस्याध्याहारः तथैतत्कंबूलं कवयः पंडिताः विदुर्जानंति अर्थाद्विदायजातीयः सजातीय नर्थयते तदा सत स्नो लभ्या व
प्राद्यदपि कदाचित् त्यपश्यतीत्यर्थः॥ अथ गैरिकंबूलं वक्तुकामस्तद्रुपयोगित्वेन शून्यमार्गगग्रहलक्षणमाह॥ यस्या
धिकारः स्वक्षेत्रादि रूपोराप्य कुंजोपि नवेराप्यदृश्यमूर्तिश्च सशून्यध्वगदृश्यते॥ ॥५५॥ ॥यस्य ग्रहस्य स्वक्षेत्रादिः स्व

ग्रहस्योच्चस्वगृहस्वद्रेष्काणस्वनवांशात्मकः शुभः शुभप्रदश्च दोऽधिकरो नास्ति॥ अशुभो नीचशत्रुराशिगतः अशु-
भफलदोऽधिकारोऽपि नास्ति॥ भः केनापि शुभग्रहेण पापेन वा अदृष्ट अस्ति रिहष्टः स अन्याहगः अन्यमार्गगस्य ...
ते अत्रार्थे सम्मतिर्नास्ति समरसिंहेनानुक्तत्वात्॥ अथान्यमार्गगलक्षणं प्रति पाद्य गैरविकूललक्षणमाह॥ लग्नकार्य
शयोरित्थशाले अन्याहगः शशी उच्चादिपदं अन्यत्वान्नेत्थशालो भवेन्नचेत्॥ ॥५६॥ ॥यद्यतादृग्विशेषस्वस्वोच्चस्थ
स्थशावान् गैरविकूलमेतन्नु पदं नेनाशुभं स्मृतं॥ ॥५७॥ ॥लग्नाधीशकार्याधिशयोरित्थशाले सति॥ तत्र शशी चंद्रश्चेदन्य
न्याहगः अन्यमार्गगो भवति॥ अन्यमार्गगः कथं जातस्तमाह॥ उच्चादिपदमन्यत्वात्स्वोच्च आदिशब्देन स्वगृहस्वद्रेष्का
णस्वनवांशस्वभाच स्वशत्रुगृहेषु तस्थानस्य अन्यत्वात् रहितत्वादित्यर्थः अत एतादृशस्य चंद्रस्य केनचिदृलग्नाधीश
कार्याधिशयोर्मध्ये केनचिदेकतमेन मुथशिलयोगश्चेद्भवति एतादृशोऽपि स्त्रियोऽयदिराशिं पतेव वर्तमानः॥ सन्नस्य वर्मम्ब
नराशिं प्रविशेद्यस्मिन्राशौ शुभे दृष्टे च : स राशिर्यस्य ग्रहस्य स्वगृहं स्वोच्चं वा स ग्रहस्तस्मिन्राशौ यदि तिष्ठन्नेन
ग्रहेण सह यदि चंद्रो मुथशिलं करोति तदा गैरविकूलसंज्ञको योगो भवति॥ एतद्गैरविकूलं पूर्वोक्तं कंबूलं ने रहितस्य ग्रह पत्र
दं ज्ञातव्यं तद्विशेषे यदि अन्यराशिगतश्चंद्रस्तद्राशिस्थेन ग्रहेण पदेनेन स्वगृहाद्यधिकाररहितेन मुथ ॥११॥
शिलं करोति तदा गैरविकूलं शुभमविशुभफलदं स्मृतं॥ अथास्य गैरविकूलस्योदाहरणं श्लोकत्रयेणाह॥
लग्नस्योक्षरवभिरत्यन्ते सिंह लग्ने रविः क्रियोऽष्टांशे: क्षरवपः कुजे जो मो शे रविलिस्स्वपोः॥ ॥५८॥ ॥इत्थ
शालो छत्र तत्रेंदुः कन्यायां चरमेंशके॥ स्वद्वादिपदहीनस्य नेत्थशालो भवेन्नचेत्॥ ॥५९॥ ॥स्वस्वोच्चगे नशनि

नाऽन्यद्वंस्थे नेत्थशालकृत्॥ गैरविकूलमन्येन सहाय्याद्राज्यदायकं॥ ॥६०॥ ॥अहं क्षुरवं सौरवं लग्नस्योपा
स्यामिन वेक्रियमाणे सति तस्मिन्काले सिंहलग्नमस्ति तस्य स्वामि सूर्यः क्रियेमेषे अष्टांशे रस्ति
रंशैः रूपलग्नेऽस्ति॥ सुरव भवनं चतुर्थे वृश्चिकाख्यं तस्य स्वामि भौमः कुंभे रविर्जितेद्वादशांशे रूप
लग्नेतोऽस्ति तयोर्लग्नाधीशकार्याधीशयोः सूर्यभौमयोः परस्परं मुथशिलयोगोऽस्ति तत्रास्मिन्योगे स्व
ताद्रुश्चंद्रः कन्यायामस्ति चरमेंशके त्रिंशद्भागे॥ २९॥ अथ रविद्यमानस्य स्वद्वादिपदानां अधिकारहीनस्य
स्य चंद्रस्य लग्नाधीशकार्याधीशयोर्मध्ये केनचिदेकेन मुथशिलयोगो नास्ति परंतु चंद्रस्तुलागृहं गंतुकामो
स्ति तत्तुलागृहेशनेनाचमस्य: तत्तुलोस्ते नशनिना सहशीघ्रगामित्वादन्यराशिस्थोऽपि जातत्रगतश्चं
द्रो मुथशिलकारी भवति एतदेवंविधं ग्रहसंस्थानं गैरविकूलं रत्वं ज्ञातं अथास्य फलमुच्यते॥ ॥अं
न्येनान्तार्थेन सहाय्यभूतेन जातं वांछितकार्यसिद्धिरूपं ददाति॥ कुंडली यथा॥

तीयो दाहरणो कुंडली यथा॥ ॥अस्मिन्नेव योगे तुलाराशौ बुधः ... इति यस्य
कोऽप्यधिकारः शुभोऽशुभो नास्ति तत्रागतश्चंद्रो बुधादिना हतमुथशीलो भवेत्तदाऽनिष्ट
फलं गैरविकूलं ज्ञेयं अत्रोदाहरणे सम्मतिर्नास्ति समरसिंहेनानुक्तत्वात्॥ अथ खल्वा
स्पासरयोगस्य लक्षणमाह॥ ॥अन्योऽधमेंदुरुभयो नेथिशालो न वा युतिः खल्वासरोक्तः शुभदः ...
फलं नाशनः॥ ॥६१॥ ॥अत्र केनचिदेकोनेति पदमध्याहार्यं समरसिंहेनापि उक्तत्वात्॥ लग्नाधीश

नःरे

कार्याधिशयोर्मुथशिलं केनचित्थशालयोगस्त्वपेक्षितएव॥ तत्र सर्वेतिसेहरोगोनाचंद्रः अन्येद्दुरनिबन्धमागगोस्ति
ताद्दशाश्चं द्रउ लयो लग्नाधीशकार्याधिशयोर्मध्ये केनचिद्देकेन मुथशिलयोगश्चात्र भवति॥ अथवाताद्दशा
श्चं त्रस्तेन लग्नाधीशे कार्याधीशे नवाधुतोऽपि नास्ति सयोगः खल्वत्रासरनामकोज्ञेयः अयं नक्तनहः कोध्या
तं कंबूलप्रजनाशनः मुथशिलयोगे सति केवलयोगे वा कंबूलप्रजं सरां भवति॥ अत्र केनापि सह मुथशिल
योगाभावात्तदुत्पन्नावाकंबूलप्रजं नाशयति॥ अथ रद्दयोगलक्षणमाह॥ अस्तनीचरिपुर्वक्रग्र
नष्टादुर्बलो मुथशिलं करोति चेत्तनेउमेवमरविघ्नपतो महत्ते ह्रन्वेपिनभकार्यसाधकः॥ ॥६२॥ ॥योग्र
हस्तंगतः स्यादथवा स्वनीचगतः स्यादथवा स्वशत्रुगृहे स्यादथवा वक्री स्यादथवा हीनांशः स्यात्तदा
दृष्टिरयस्य सः तेजोरहितश्चस्य चैतादृशो ग्रहो दुर्बलो ज्ञेयः। यदि दुर्बलो ग्रहो केनापि भावस्वामिना सह मुथशि
लं चेत्करोति स ग्रहोऽन्त्ये मृत्युव्यादीनवघ्नतभावसाधको न भवति यतः क्रूरराद्देशाग्रहो महत्त्वेनैंउपर
मस्मै दत्ते। नवि न्हसामर्थ्यो न भवति॥ अथात दृशस्य रद्दसंज्ञकस्य निर्बलग्रहस्य स्थानविशेषस्थित्व ॥ पत्र
समयविशेषेणापलमाकमाह॥ केन्द्रस्था आपोक्लिमगं मुथशिलं कृत्वा द्वितो नश्यति कार्यमंते॥ आपोक्लिम ॥ ॥१२॥
गं मुथशिलं कृत्वा द्वितो नश्यति कार्यमंते। आपोक्लिमस्थो यदि केन्द्रगतं विनाशमेवं भवति पश्चात्॥ ॥६३॥
॥ कार्याधीशयोर्दुर्बलोग्रहः केन्द्रस्थः सन् आपोक्लिमगमापोक्लिमस्थानगतं लग्नाधीशं ग्रहं मुथशिलं मुथ
शिलं करोति तदा विशिष्टं कार्यमादितः अथ तो भूत्वा ते परिणामे नश्यति नष्टं भवति यदि आपोक्लिमस्थो

ग्रहः केन्द्रस्थानगतं ग्रहं मुथशिलं करोति तदा सर्वं प्रथमः विनश्यति नाशं प्राप्य पश्चात्तते विशिष्टं
कार्यं भवतीति वाच्यं॥ ॥अथ दुःफालिकुत्थयोगलक्षणमाह॥ ॥मंदस्त्वभोच्चादिपदस्थितश्चेत्स्पदो न शीघ्रेण सत्त्वे
स्यशालः तत्रापि कार्यं भवतीति वाच्यं वक्रादि नवांशपदे न चेत्स्यात्॥ ॥६४॥ ॥मंदो मंदगतिर्ग्रहः स्वभोच्चादि स्व
दे त्रैस्वदेष्क्रेस्वोच्चे आदिशब्देन स्वहद्दायां स्वद्रेष्काणे स्वनवांशे वा स्थितः अन्यपदेन शीघ्रेण स्वभोच्चादि
नाधिकाररहितेन शीघ्रगतिग्रहेण सततस्यशालश्चेद्भवति तत्रापि तु कार्यं भवतीति वाच्यं॥ चेत्शीघ्रगतिग्रहः
वक्रादिर्दिविद्यपदेशाङ्गुलानीचरिपुवक्रहीनांशास्तादिनिर्बलस्थाने पुनः स्यात्॥ अथ दुत्थोत्थदि
वीरयोगमाह॥ वीर्योनितो कर्यविलग्ननाथौ स्वोच्चादिगे नान्यतरो मुथशिलं॥ अन्योयदा दौबलिनौ तदान्य
साहाय्यतः कार्यमुशंति संतः॥ ॥६५॥ ॥यदा लग्नाधीशकार्याधीशौ वीर्योनितौ अस्तनीचरिपुवक्रहीनांश
स्तादिना बलौ स्यातां तयोर्लग्नाधीशकार्याधीशयोर्मध्ये कश्चिदेकः स्वोच्चादिगेन ग्रहेण स्वोच्चादिगेन
स्वगृहस्वोच्चस्वहद्दादिगतेन सह मुथशिलं करोति तदान्यसाहाय्यतस्तत्कार्यं योग्य॥ कश्चित्सहाय
तस्तत्सकाशात्कार्यं संतः। अतिशिष्टाः उशंति वाच्यत्ति॥ अथवा यदान्योन्यौ द्वौ विवौ ग्रहौ बलिनौ स्वगृहस्वोच्चादि
गौ संतौ लग्नाधिशकार्याधिशयोर्मध्ये केनचिदेकेन सह मुथशिलं कुरुतस्तदा स्वसहाय्यतः का
र्यसिद्धिं रतिसंतश्चति॥ अथ तंबीरयोगस्य लक्षणमाह॥ बलीराशिपतगोन्यदैगानीशांशके महं दुर्हेनान्सैंनाय
करस्तंबीरो लग्नकार्ययोः॥ ॥६६॥ ॥यदा लग्नकार्ययोर्लग्नाधीशकार्याधीशयोः परस्परं मुथशिलयोगो न भवेत्तदा

पि

ऽनयोर्मध्ये कश्चित् बली ग्रहः राश्यंतगः चक्रांत राश्यंतांशः ॥ ६५ ॥ वली सन्नयदा मंदगामी अग्रिमराशिगमनक्रमः
स्वराशौ शत्रुराशौ अग्रिमराशिविद्यमानग्रहायमस्तो जोदत्तेस्मतं बलीस्योगः अग्रिमराशिगतोऽत्र स्वगृह
दीबलयुक्तस्तदा यं योगः कार्यकरो नाष्टकार्यकारी स्यात् ॥ अथ कुत्थलक्षणमाह ॥ अथ कुत्थं राज्ञेन यवनभाषया
बलाग्रह्याउच्यते ॥ तत्र बलं नेकप्रकारं ॥ तत्र कोश्चित्प्रकारा ग्रंथमध्ये कनाह ॥ लग्नकेंद्रे निकटे पणफरे वा स्वेविलग्न
लोप्यग्रहे स्वदृक्कैमसभवने स्वे निजोदृगो वा बलाग्रहे मध्यगतिस्त्वशीघ्रः ॥ ॥ ६७ ॥ ॥ अत्र ग्रहो बली सब
न्च य: यत्रापि सर्वापि दृश्या लग्नस्थो बली तल्लग्ने केंद्रस्थ चतुर्थसप्तमदशमस्थाने षु बली पश्चात् लग्नस्या
पेक्षया न्स नबलः तदभावे स्पर्केंद्रस्याग्निकटे पणफरे द्वितीय पंचमैकादशस्थानेषु बली लग्नस्यापेक्षया न्स
६ नबलः तदभावे यो ग्रहो विलग्नं पश्यतीति विलग्न दृशां तृतीय नवमस्थो बलवान् भवति ॥ ॥ यद्वा निकटे पिवि
स्या विलग्नदृशीति विशेषणं विशेष्यभावः ॥ अन्यो केंद्रस्य निकटे पणफरे आपोक्लिमे वा स्थितः सन्विलग्नं
शीर्षतीये पंचमनवमैकादशस्थः तस्य सबलवान् सर्थः अन्ये तु षष्ठाष्टद्वादशवर्जितपणफरापोक्लि पत्र ॥१३॥
मानां निकटे पदेन संग्रहः श्व ... लिता गत दृष्टो सापि पृथं चिद्दलात्सर्थे तुल्याकुः ॥ तथा यो ग्रहः स्वग्र
हस्थो उच्चे स्वदृक्काणे स्वनवांशे स्वद्वादशांशे वा वर्तमानो बलितथा मध्यगतिः नंदा दा तु ग्रगारवे
लता युक्त मध्यगतिरस्य स्पष्टगतिग्रहो बलवान् भवति तथा शीघ्रः न शीघ्रो शीघ्रः मध्यगतिपेक्षया स्व
गतिग्रहो बली ॥ अथान्यत्प्रकारमाह ॥ स्तोदयो मार्गगतिः शुभेन युतेक्षितः क्रूरावगस्य दृष्या रहितारवया

नाधिगतो न युक्तः क्रूरेण सायं च रविसितेंदु भौमा ॥ ॥ ६८ ॥ यो ग्रहः स्वतोदय उदितः स बलितथा मार्गगतिः मार्ग
ग्रहो बलीतथा शुभेन शुभग्रहेण युतः इंक्षितो वा सबली तथा क्रूरखगस्य पापग्रहस्य रहिता दृष्या चतुर्थदशम
सप्तमे कराशि दृष्या नाधिगतः न दृष्टः सबली तथा क्रूरेण न युक्तः पापग्रहेण युक्तो न भवति ॥ एवं सामान्यतो ग्र
हबलयुक्तो दानी समयबलमाह ॥ सायं च रविसितेंदु भौमाइति दृश्यग्रिमश्लोकेन सह संबध्यते ॥ अथान्यान्प्रकार
माह ॥ यदोदयं तेऽपररात्रभागे जीवार्कजावविंदु नरा सवार्यां ॥ अन्येनाशि नस्य न चैक भागो स्थिता स्थिररक्षे
च बली न युक्ताः ॥ ॥ ६९ ॥ ॥ सितेंदु भौमा: शुक्रचंद्रभौमाः सायं सध्याकाले यदोदयस्तदा बलिनः जीवार्कजौ ग्र
रुशनौ अपररात्रिभागे अर्धरात्रि दुपरि भागे बलिनः तथा नरा पुरुषग्रहा ॥ सूर्यभौमगुरवो ऽह्नि दिवसे बलि
नः अन्ये ग्रहाश्चंद्र बुध शुक्र शनयोनिशि रात्रौ बलिष्ठा तथा रनस्य सूर्यस्य नैक भागस्थिताः सूर्योपि द्रा षिन
वांशे तस्मिन्नेव नवांशे यदि ग्रहाः तस्तु तदपि बलिनो भवंति ॥ उक्तं च समरसिंहे सूर्यस्य नैकभागे स्थिरराशौ
वा तदा च ते बलिनः इति अत्र सूर्यस्य चैकभागे पाठं दृत्वा एकभागे एकराशि नवांशे इति व्याख्यानं कुर्वंति ॥ तन्न अत्र
मितस्याप्येवं संभवात् न चास्तमितस्य क्वचि ग्रंथे बलं श्रूयते प्रत्युत अस्मिन्नेव ग्रंथे निर्बलं श्रूयते ॥ तस्मात्सू
र्यस्य नैकभाग इति युक्तः पाठः ॥ तथा स्थिररक्षे च वृषसिंहवृश्चिककुंभराशिस्था ग्रहा न च रा न युक्ता बला संज्ञेया ॥ तथा
न्यप्रकारमाह ॥ स्त्रियः पुरुषश्चतुर्थाः समपुरुषाश्च विषमा स्त्रीभषड्भागाश्च गणमध्ये ... समपरस्य बलिनो रविमुखाः स्वर्क्षशाल्मे
ते शत्रुलग्ने निगाधं ॥ ॥ ७० ॥ ॥ स्त्रियः स्त्रीग्रहा स्त्रोचतुर्थाः चतुर्थभावमारभ्य सप्तम भागेस्त्रीराशिगता बलिनः सूः चंद्र

पर्यायवन्नवमांतं तावन्मध्ये वर्त्तमानाः स्युरित्यर्थः तथा ओजगा विषमराशिस्थाः पुमांसः पुरुषग्रहाः बलिष्ठाः परे स्त्री
ग्रहाः समे समराशौ बलिनः स्युः एते पुरुषवेत्तिं स्वने द्रेष्काणे विशेषं मुनाधिपो रक्तपूर्वं विमृश्य पूर्वविचार्य प्र
युर्जनिगादवक्रम्॥ अथ दुरयल्लक्षणमाह॥ अत्र यवनजातवाहुल्यप्रसिद्धेन नैव लिउच्यते॥ तथानेकत्र वारंतत्र
क्रियंतः प्रकारान्तरमथम श्लोकेनाह॥ ॥जन्मा त्वष्टेऽष्टमेऽस्ते रि कुजरविग्रहो नीचगो वक्रगामी क्रूरैर्युक्तोऽस्तगो वाप्यरि
चलुत्पश्याली क्रूरनीचारिसंस्थैः दृष्टः क्रूरदृष्टो व्ययरिपुमतिगो रिःस्थशाली स्वैधिस्तु कुर्वेन्वा निर्बलोऽयं स्व
गृहनंगभगो राहुपृष्ठास्यवर्त्ती॥ ॥७१॥ ॥अत्रे निर्बलोयंमित्सन्वयः जन्मा दृष्टलग्नान्मासादिन मष्टलग्नाद्व्ययःग्र
स्त्रिग्रहः अष्टेऽष्टस्थाने ऽथवा ऽष्टमो ऽथवांतेषु ऽध्यागे वर्त्तमानः सन् निर्बलो भवति तथ स्युः वक्रगति ग्रहो निर्बलः तथा
रिग्रहगः शत्रुराशिस्थो निर्बलः तथा क्रूरैः पापग्रहैर्युक्तो ग्रहो निर्बलः तथा नीचगः स्वनीचराशिगतः निर्बलः तथा पत्र
वक्रगामी वक्रानामी त्रिग्रहो निर्बलः तथा क्रूरैः पापग्रहैर्युक्तो ग्रहो निर्बलः तथा अस्तगः अस्तंगतो ग्रहो निर्बलः तथा ॥२४॥
यदि क्रूरनीचारसंस्थैः तुल्यशाली यदि त्रिविधग्रहः क्रूरग्रहेणानीचराशिगतेन वा शत्रुराशिगतेन वा ग्रहेण मुत्थ
शालीतुल्यशालं करोति सनिर्बलः तथा क्रूरेण हतदृष्टा चेत् यदा मस्य द्रष्टस्थानगत दृष्टा दृष्टश्चेन्निर्बलः
तथा त्वयरिपुमतिगो व्यादशाष्टमस्थानस्थितैर्ग्रहैः सह इत्थशालं रविधुन्तुः कर्तुमिच्छति अथवा जर्वरो
मुत्थशालं करा सनिर्बलः तथा स्वगृहनगभगः स्वगृहात् गृहस्य यद्वंद्यधामे वो भोमृस्य तस्मान गमगः समम
यस्थानं तत्रगतो ग्रहो निर्बलः ग्रहाधिष्ठितो यो राशिः स चेत् ग्रहस्य स्वगृहात् सप्तमो भवति तदा निर्बल इत्यर्थः॥

तथा राहुपृष्ठास्यवर्त्ती राहोः पृष्ठे राहुभुक्तांशाः अस्यमुखं राहुभोग्यांशास्तत्रावर्तिष्ठति यो ग्रहः स निर्बलः॥ अथान्या
नष्टमान्प्रकारानाह॥ अरिनिहतमारात्तदूभूस्तभागस्थितः स्वभोच्चादिपदे ऽष्टमूल्यः क्रूरैः सराप्रान्स वीर्ययुक्तः कार्यं
विधातुं न विभुर्यतोऽसौ॥ ७२॥ ॥यो ग्रहस्तत्वं लग्नमनीहतमाराणां निहत स निर्बलः तथा अस्तभागस्थितः सूर्यो यदा ताभिन्नवां
शे स्थितस्तस्मात्सप्तमो यो नवांशः पूर्णे तस्थितो ग्रहः निर्बलः उक्तं च सप्तमरश्मिंशो सूर्यात्स्त भाग संस्थः इति यो ग्रहः स्वभो
च्चादि पदैः स्वग्रहस्वोच्च स्वद्रेष्काणस्वनवांशर्क्षैः परैरधिकारैः भ्रष्टो रहितः स निर्बलः तथा यो ग्रहः क्रूरैस्सार्द्ध
पापग्रहेण सहेत्थसरापयोगं करोति॥ स ग्रहे वीर्ययुक्तोऽन भवति॥ यतोऽसौ ग्रहः कार्यं मनोभिलषितं विधातुं कर्तुं नो विभुः स
मर्थो न भवति॥ एवं सर्वेषां ग्रहाणां सामान्यतः दुरयमुक्तोऽधुना चंद्रस्यान्यं दुरफ विशेषमाह॥ ॥चंद्रस्तुर्यो दारशे वृत्त्रि
द्रेष्काणे नेष्टोऽस्ते उच्चायादि विशेषात्॥ ॥राशिरंशेना दृष्टस्तु विसत्रवैद्दृष्टो ज्ञेय अन्यमार्गैः पूर्णैः॥ ॥७३॥ ॥स्वया स्तत्या द्वि
स्थितराशेः सप्ताशा द्वादशस्थाने यदि चंद्रो भवति स निर्बलो भवति॥ तथा दृष्टि वृत्तसाद्ये खंडे सवाधिर्नेष्टः अशुभप्रदः
तथा तुलाद्या उलाशेत्संस्थेऽन्नराधे विशेषान्नेष्टः॥ तथा राशौ शेन चंद्रो यस्मिन्नराशौ वर्त्तते तद्राशौ स्वर्रेणाद्
ष्टः सर्वैर्नदृष्टाः स्वथा सर्वैः ग्रहैर्नदृष्टः॥ स निर्बलः तथा शुभमार्गः॥ त्रागुनतो लद्दृगा स्थितश्चेत् अन्नमार्गः
क्षयो भवति तदा पदेनो निर्बलो ज्ञेयः॥ अथान्यदुरफं चंद्रस्याह॥ क्षीणो भाते नोष्टभोजन्मकाले प्रश्नायां वा
चंद्र एवं विश्रांतः शुक्ले भोमः दश्याप दोऽर्कस्तु कृष्णे दृष्टेंदुर्न्वीहते नोभुक्तो सो॥ ॥७४॥ ॥चंद्रः दृष्टशुक्ले वर्ती
तेक्षीणः॥ अप्रोनः दशाष्टमी मासप्रशुक्लाष्टमी पर्यंतमितियावत्॥ दशसंकाम्या दशमारभ्य दर्शांतपर्यंतं क्षीणाद्
तिके स्थितः॥ तथा भांते राशपंते राशेरंतिमनवांशे वर्त्तमानः सन् नोष्टभोऽदृष्टफलदः स्यात्॥ एवमधुना प्रकारे

णां चंद्रे जन्मनाशस्तथाष्टकायां प्रश्नलग्ने विचिंत्य शुक्रे शुक्लपक्षे भौमः। तत्कृष्णपक्षेऽर्कसूनुः शनिश्चर रतौ दृष्टा चतुर्थी
दशमसप्तमैकस्थानदृष्टा चेंदादुर्विदने पश्यतः तदा यो चंद्रः नोऽशुभप्रद हीन भवति॥ ॥अथाशुभस्यापि स्थ चंद्रस्यापि
नच्छियोगविशेषेण दोषापहस्तामाह॥ ॥शुक्रे हि वाम गृहगोऽर्कसुतः शशांकस्त्वथ कुजो निशि समरगत त्रयै पश्येत दोषास्
तां तां वितनुते॥ परथा बहुत्वं दृष्टोऽथवा जन्मनि बुधिमतोऽहनीया॥ ॥७५॥ ॥शुक्रे शुक्लपक्षे दिवा दिवसे न गृहगः कृष्णराश्य
पो मेषाम मिथुनसिंहधनुयतोषु गतोऽर्कसुतः शनिर्यदि निशि शशांकं चंद्रं प्रपश्येत तदा दोषस्यास्ततां न्यूनत्वं वितनुते॥ अपर
या अन्यथा यदर्कसुतो न प्रपश्येत तदा तस्य दोषस्य बहुत्वं वितनुते तथा तस्येव कृष्णपक्षे निशि रात्रौ समरगतः समराश्य
सो दर्षनर्तन्मादयस्तेषु गतः कुजो यदि चंद्रं प्रपश्येत तदा दोषस्यास्ततां वितनुते यदि भौमो न प्रपश्येत तदा दोष बहुत्वं वितनुते॥
सो दर्षनर्तन्मादयस्तेषु गतः ... धिमता ह्रद्गौ विचार्यौ॥ ॥अथ हर्षलग्नादि प्रपि विचार्य मिश्र॥
सर्वमिश्रप्रश्ने प्रश्नलग्ने अथवा जन्मनि जन्मलग्ने बुधिमता ... विचार्यौ॥ ॥अथ सर्वग्रहाणां चत्वारि हर्षस्थानान्याह॥ नस्त्येत्रे नंदद त्रित्रषट लग्नो ग पत्र
एवं षोडश योगास्समाप्ताः॥ ॥अथ सर्वग्रहाणां चत्वारि हर्षबलप्रत्तानान्याह॥ ॥१५॥
नर्त॥१॥ स्त्रत्रय पया १२ नहर्षपदं स्वगोच्चं त्रिगत्रिगं लग्नगत क्रमेण स्त्रीणां नराणां रात्रिदिने च तेषु॥ ॥७६॥
तत्र प्रथमं हर्षस्थानमुच्यते॥ इना सूर्यमारभ्य सर्वेषां ग्रहाणां नंदद लाद्दिहर्षस्थानानि क्रमेण भवंति लग्नादिति सर्वत्र
तद्यथा लग्नान्नावमस्थः सूर्यो हर्षितः चंद्रस्तृतीयस्थः भौमः षष्ठस्थः लग्नस्थो बुधः गुरुरेकादशस्थः शुक्रः पंचमस्थः श
निर्द्वादशस्थः हर्षदः॥ ॥अथ द्वितीयं हर्षस्थानमुच्यते॥ शनि भौम्यमितिर्य ग्रहे स्वगृहे भवति अथवा स्वोच्चे भव
ति तदा हर्षितो भवति स्वगृहे यदुर्लते हर्षदः स्वोच्चे उत्तरापि पंचविंशोपका बलं भवत्युक्तं॥ ॥अथ तृतीयं हर्षस्थानमुच्य
ते॥ त्रिजन्मिति लग्नत्रिलग्नराश्यः सप्ताशत्रिमं श्रीत्रीम गशित्रयं क्रमेण स्त्रीणां॥ स्त्रीग्रहाणां नराणां पुरुषः ग्रहाणां

हर्षपदं भवति अयमर्थः लग्नाद्द्वितीयतृतीयराशिषु वर्तमानाः स्त्रीग्रहाः हर्षिताः ततस्त्रिषु राशिषु चतुर्थपंचमषष्ठस्था
नेषु वर्तमानाः पुरुषग्रहाः हर्षिताः पुनरपि सप्तमाष्टमनवमस्थानेषु स्त्रीग्रहाः हर्षिताः पुनर्दशमैकादशद्वादशा
स्थानेषु पुरुषग्रहा हर्षिता इति॥ ॥अथ चतुर्थहर्षस्थानमुच्यते॥ रात्र्याद्दिति॥ तेषां स्त्रीपुरुषग्रहाणां रात्रि
दिने रात्रिदिवसवशयो हर्षदत्वं अयमर्थः रात्रौ वर्षप्रवेशे स्त्रीग्रहाणां हर्षदत्वं। दिवा वर्षप्रवेशे पुरुषग्र
हाणां हर्षदत्वं तेषु चतुर्षु हर्षस्थानेषु स्थिता ग्रहाः बलिनो भवंति इहार्तजिते चंद्रशनिशुक्रबुधनाथाः स्त्री
ग्रहाः रविभौमगुरवः पुरुषग्रहाः॥ अत्र नपुंसकात्संति अत्ररविं शति विशोपका परमा बलं॥ ॥२०॥ तत्तच
त्वारि हर्षस्थानानीति॥ कारणात्तुवन्नि नर्तलघ्वाः पंचविंशोपका ५ एवं चत्वारि हर्षपदेषु प्रत्येकं पंच
विंशोपकाः॥ बलंस्थेयाः॥ अस्योदाहरणं॥ सूर्यादयो ग्रहाश्च नंदस्त्यादि स्थानेषु नसंति अतः प्रथ
मं हर्षपदं न प्राप्तं॥ अत्र गुरुः स्वगृहे शनिः स्वोच्चेस्ति अतो द्वितीयं हर्षपदं प्राप्तं तत्र बलं पंचविंशोपका
लग्नात्सप्तमाष्टमनवमस्थाः कुग्रहाः॥ शनि शुक्र बुधाः संति दशमस्थाने पुरुषग्रहाः॥ सूर्यस्ति इति
अतस्तेषां॥ तृतीयं हर्षपदं प्राप्तं॥ अत्रापि बलं पंचविंशोपकाः॥ अत्र दिवा वर्षप्रवेशः॥ अतः पुरु
षग्रहाणां रविभौमगुरूणां चतुर्थहर्षपदं प्राप्तं अत्रापि बलं पंचविंशोपकाः॥ एवं यथैषां हर्षस्थानानि
तेषु प्रत्येकं बलानि तदैक्यानि चरित्रिखंते॥ ॥श्रीगर्गान्वयभूषणं गणितवित्त्त्चिंतामणेस्तस्यानेक

सू	चं	मं	बु	गु	शु	श	ग्रहाः
०	०	०	०	०	०	०	
०	०	०	०	५	०	५	
५	०	०	५	०	५	५	
५	०	५	०	५	०	०	
१०	०	५	५	१०	५	१०	

ततोऽनंतमतिर्व्यधात् खलमतध्वस्त्यै जलुः पद्धतिं जलुः पद्धतिं
तच्छिष्टुः खलु नीलकंठविबुधो रविवर्द्धिवाल्लुर्शयायोगात्षोडशाह
र्व्यामिच तथा संशोधिविव्यधात्॥ ॥इति श्रीदिवाकरदैवज्ञात्म
जविश्वनाथदैवज्ञविरचिते नीलकंठज्योतिर्वित्कृतसंज्ञातंत्रे
षोडशयोगाध्यायस्य व्याख्योदाहृतिः समाप्ता॥ ॥श्री॥ ॥श्री॥ ॥
संवत् १७७५ वर्षे शाके १६४० प्र॰ फाल्गुन शुदि २ भौमे महिमपुरवास्तव्य
औदिच्यज्ञातीय त्रीपाठि हरिशंकर मोरारिणा लिखितोयं ग्रंथः भा॰ रामकृष्णेन पठनार्थे॥ ॥शुभं भवतु॥